

QORAKO'L QO'YLARINING KELIB CHIQISHI VA TASHQI KO'RINISHI

Xudoyorov Shuxrat To'ychi o'g'li

Qarshi Davlat Universiteti Tarix

yo'nalishi 2- kurs magistranti

Abstract: *The region where Karakol sheep appeared, the history of the origin of the term "Karakol", appearance, wool colors, weight, importance of "Karakol" sheep in the world economy.*

Key words: *Kurd, Afghan, Black Rose, Smushki, Shirozi, Arabic.*

Anotatsiya: *Qorako'l qo'ylari paydo bo'lgan hudud, "Qorako'l" atamasining kelib chiqish tarixi, tashqi ko'rinishi, jun ranglari, vazni, "Qorako'l" qo'ylarining jahon xo'jaligidagi ahamiyati.*

Kalit so'zlar: *Kurd, afg'on, qora atirgul, smushki, sherozi, arabi.*

"Qorako'l" qo'ylari paydo bo'lgan hudud haqida aniq ma'lumot yo'q. Bu xususda olimlar turli qarashlarni ilgari suradilar. Ko'pchilik olimlarning fikrlariga ko'ra bu noyob qo'ylar o'rta osiyo hududida paydo bo'lgan. Bu hududlar orqali janubi sharqiy osiyo va old osiyo hududlariga keng tarqalgan. Afg'on hamda kurd qo'y zotlari eng nafis hamda jahon xo'jaligi uchun nihoyatda qimmatbaho teri, jun va mo'yna mahsulotlarini yitishtirib beruvchi zotlar hisoblanadi. "Qorako'l" atamasi kelib chiqishi to'g'risida turli olimlar turli fikrlarni ilgari surganlar. Ko'pchilik olimlar "qorako'l" so'zi qadimgi ossuriyaliklar tilidagi "karatyol" so'zidan olingan bo'lib "qora atirgul" degan ma'noni anglatadi deb hisoblaydilar. Ba'zi olimlar esa ushbu atamani Pomirda joylashgan Qora-ko'l nomi bilan bog'lashadilar. Chunki to'lqinli bulkilar bilan qora smushki xuddi to'lqinlar bilan qoplangan qora ko'lga o'xshaydi. Xullas, "qorako'l" atamasi paydo bo'lishi to'g'risida ham turli ilmiy yondashuvlar mavjud. Qorako'l qo'ylari issiq iqlimga moslashuvchan, chidamli hamda baquvvat ko'rinishga ega bo'ladi. Dasht yaylovlarida joylashgan cho'l o'simliklari va bo'talar ularning jun hamda teri ko'rinishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ko'p yillar mobaynida qorako'l qo'ylari bilan ishlagan olim Boris Vasinning fikriga ko'ra zamonaviy "qorako'l" qo'ylari ikki yoki undan ortiq qo'y guruhlarining aralashishidan kelib chiqqan. Ulardan biri qo'pol jun bilan semiz dumli ikkinchisi esa butun tanani o'rab turgan yarim qo'pol junli zotlarga tegishli qo'ylar hisoblanadi. Bizgacha yitib kelgan "qorako'l" qo'ylarining kelib chiqishi haqida quyidagi fikrlar bor: Qorako'l dumining shakli ozroq oriq S shaklidagi egri uchi bo'lgan semiz dum ko'rinishiga egadir. Agar qorako'l dumini shaklidagi duragaylar yana semiz dum bilan kesib o'tilsa, u holda naslning bir qismi ba'zi kavkaz zotlarining dumiga o'xshash bo'lgan semiz dum bilan olinadi. "Qorako'l" qo'ylarining jun ranglari qora (arabi), kulrang (sherozi), jigarrang (qambari), pushtirang (guligazi) va sur ranglarga bo'linadi. Doimiy tarzda "qorako'l" qo'ylari bir xil rangda bo'lmaydi. Bu tabiat mo'jizasi

insonni hayratga soladi. Misol uchun Bir yoshga to'lgan qora qo'ylarning junlari faqat ba'zi hayvonlardan alohida kulrang tuklar borligi bilan jigarrang yoki qizil rangga ega bo'ladi. Bir yarim yoshga kelib oqarish darajasi oshadi va ikki ikki yarim yoshga kelib esa ko'pchilik qo'ylarning jun ranglari kulrangga o'zgaradi. Yuzga, oyoqlarga, quloqlarga sochlarni yopish ularning tug'ulish rangini saqlab qoladi. Qorako'l malikalarining o'rtacha tirik vazni 40-45 kg; naslli qo'chqorlarniki esa 65-80 kg ni tashkil etadi. Yangi tug'ilgan qo'zilarining vazni esa 4-4, 5 kg ni tashkil etadi. Qorako'l qo'ylarining unumdorligi 100-110% ni tashkil etadi. "Qorako'l" qo'yarining asosiy mahsuloti qorako'l terilari shu bilan birga "qorako'l" qo'ylarining sut, go'sht, jun, qo'y terisi kabi jahon xo'jaligi uchun muhim mahsulotlar olinadi. Har yili 4000000 ga yaqin qorako'l qo'zilari tug'ilganidan so'ng 1, 2 kun ichida so'yilib muynali kiyimlar va boshqa kiyimlar tikiladi. Qorako'l gudaklarining tug'ulganidan so'ng tezda nobud bo'lishining asosiy sababi, ularning mo'ynasining tor jingalaklari tug'ulganidan 3 kun o'tib yecha boshlaydi. Bu qo'zilar hushida to'la bo'lgan paytda tomoqlarini bug'ib o'ldiradi. Shuning uchun ham qo'zilarining yoshligida juda ehtiyotkor bo'lish talab etiladi. Bugungi kunda qorako'l terilar rangiga ko'ra farqlanadi va turlarga ajratiladi. Bular qora, sur, kulrang-ko'k hatto oltin ranggacha uchratamiz. Kamdan kam hollarda oq terilar uchraydi. Qorako'l terilar orasida eng qimmatli bu yangi tug'ulgan qo'zilarining terilaridir. Bu teri o'ziga xos jingalaksiz ammo naqshli qisqa ko'rinishga ega bo'ladi. Qorako'l Afg'onistonda qadimda yitishiriladi. Biroq nisbatan yaqinda jahon bozorida o'zbek mo'ynasiga ham talab ortib bormoqda. Afg'oniston qorako'lining asosiy bozori Xelsinki Finlandiya mo'ynasini sotish auksionidir. Svakara-Namibiyada yitishiriladigan qorako'l. "Svakara" so'zi bu zot nomining qisqartmasi-Janubi G'arbiy Afrika Qorako'li bugungi kunda bu mo'ynaning eng qimmat turi hisoblanadi. Bu zot o'tgan asr boshlarida 6 ta buxoro qo'yi yangilishib Avstriyaga emas, balki Namibiyaga jo'natilganidan keyin ko'paytirilgan. Hayvonlar nafaqat omon qolishga balki qorako'l qo'ylarining yangi avlodini yaratishga ham muvoffaq bo'ldi. O'ziga xos xususiyatlar; jun sizga nafis zamonaviy mahsulotlarni yaratishga imkon beruvchi aniq xarakterli naqsh hosil qiladi. Tekis qattiq buruqlar bir biriga parallel. Terilardagi burmalar o'xshash, ammo baribir o'ziga xos noyobdir. Terining o'lchami 10 dan 15 kv dekimetrgacha. Svakara o'zining sifati va bozorda cheklanganligi bilan ajralib turadi. "Rangli" qorako'l qo'ylarining ko'paytirish har doim ishlab chiqaruvchi mamlakatlarda naslchilik ishlarining muhim yo'nalishi bo'lib kelgan va bu yo'lda ajoyib natijalarga erishilgan. Rangli qorako'l olish barcha mamlakatlarda naslchilik ishlarining yo'nalishlaridan biri edi. Soch chizig'ining rangiga ko'ra, qorako'l mo'yna guruhlarga bo'linadi: "Sur" yoki agouti-soch chizig'i, soch uzunligi bo'ylab rangning noteks taqsimlanishiga ega: bilan qorong'u tayanch bosqichma-bosqich o'tish sochning yingil uchiga, soch chizig'ining rangini rayonlashtirishni hosil qiladi. Jigarrang qorako'lning eng qimmat navidir. U surning quyidagi ranglarini ajratib turadi:

a) kumush-sochlarning uchlarida och kumush rangga o'tish bilan poydevorda quyuq tutunli yoki qora sochlar;

b) oltin-sochlarning uchlarida oltin rangga o'tish bilan poydevorda quyuq soch chizig'i; c) bronza-sochlarning uchida yingil bironza yoki to'q sariq rangga bosqichma-bosqich o'tish bilan poydevordagi barcha soyalarning jigarrang soch chizig'i; d) kehribar-sochlarning uchlarida asta-sekin kehribarga o'tish bilan poydevorda jigarrang sochlar.

e) platina-sochlarning uchlarida yengil kremga bosqichma bosqich o'tish bilan poydevorda to'q jigarrang yoki qahva rangli soch chizig'i

f) po'lat (sur po'laty)-sochlarning uchlarida oq yoki po'latga bosqichma-bosqich o'tish bilan poydevorda qora sochlar

g) o'rik gul-to'q jigarrang yoki quyuq to'q sariq rangli soch chizig'i sochlarning uchlarida mavimsi tusli nozik bej-jigarrangga o'tish.

Xulosa qilib aytganda "qorako'l" qo'ylari nihoyatda noyob jahon bozori uchun nihoyatda kerakli mahsulotlarni yitishtirib beradi. Bugungi kunda dunyoning 50dan ortiq mamlakatida qorako'l qo'ylari boqilmoqda butun dunyoda Afg'oniston qorako'l yitishtirish bo'yicha 1-o'rinda turadi.

ADABIYOTLAR:

1.V.M.Yudin "Qara Kum" naslchilik xo'jaligida qorako'l qo'ylari bilan naslchilik ishlarining tajribasi. 1943.y.

2.Baykov.M.I. "Qo'ylarning qorako'l zoti" 1953.y

3.Gigineishvili.N.S, Ivanov.M.F "Kulrang qorako'l qo'ylar" 1954.y.

4.Degan.A.A, Benjamin.R.V,Abdiraimov.S.A and Sarbasov.T.I. Browse selection by karakul sheep in relation to plant composition and estimated2002.y

5. Yuzboy o'g'li, R. A. (2022). ANTONY JENKINSON'S VISIT TO THE KHANATE OF BUKHARA AND THE LEADING ROLE OF THE KHANATE OF BUKHARA IN TRADE RELATIONS BETWEEN INDIA AND RUSSIA. PEDAGOGS jurnali, 19(1), 174-177.